
Tecrübe Etkileşimi Vasatında Araştırmalarla Zenginleştirilmiş Uygulamalı (TEVAZU) Üstün Yetenekliler Aile Eğitim Programının Etkililiğinin Araştırılması

Üstün Zekâlılar Eğitimi ve
Yaratıcılık Dergisi, 3(1), 87-98
Nisan 2016
<http://igedc.org>

© Genç Bilge Yayıncılık
<http://gencbilgeyayincilik.com>

Hasan Said TORTOP¹

Makale Alış: 19 Ocak 2016

Makale Kabul: 07 Mart 2016

Öz

Üstün zekâlı öğrencilerin yeteneklerinin ortaya çıkışında yaşadıkları zorluklarla mücadelelerinde en büyük destekleri olan ailelerinin eğitimi üstün yetenekli eğitiminin önemli konularından biridir. Üstün yeteneklilerin aileleri ile ilgili çok fazla aile eğitim modelinin bulunmadığı görülmektedir. Bu çalışmada Türkiye’de Üstün Yetenekliler Üniversite Köprüsü Eğitim Programı (ÜYÜKEP) kapsamında 2014-2015 öğretim yılında uygulanan Tecrübe Etkileşimi Vasatında Araştırmalarla Zenginleştirilmiş Uygulamalı (TEVAZU) adlı üstün yetenekliler aile eğitim programının etkililiği araştırılmıştır. TEVAZU programının etkili bir program olduğu ve üstün yetenekli öğrencilerin ailelerinin program hakkında olumlu görüşler ortaya koydukları görülmüştür.

Anahtar kelimeler

üstün yetenekli öğrenciler, aile eğitim programı, TEVAZU

¹ Doçent. Dr., Bülent Ecevit Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Zonguldak, Türkiye. E-mail: hasansaid@yahoo.com

Giriş

Özel eğitimde ve üstün yetenekliler eğitiminde bireyin en yakın çevresi olan ailenin öğrencinin gelişiminde en önemli etkenlerden biri olduğu vurgusu yapılmaktadır (Mönks, 1992; Gagne, 2004). Üstün yetenekli öğrencilerin, yetenek alanlarında (bilim, spor, sanat gibi) gelişimlerinde yaratıcılığı teşvik edici, ödüllendirici, takdir edici aile ortamının olması oldukça önemlidir. Çoğul düşünmeyi tetikleyici, merakı artırıcı, özgürlükçü, cesaretlendirici, entelektüel etkinliklerle desteklenmiş bir aile ortamı üstün yetenekli bireyin yetişmesinde arzu edilen aile ortamıdır.

Bunun yanında üstün yetenekli öğrencilerin eğitiminde de üstün zekâlılık (giftedness) olgusunun anlaşılması üstün yetenekliliğin ortaya çıkışında önemlidir. Üstün yeteneklilik kişisel olarak sadece kalıtsal bir özellik olmayıp, destekleyici ve uyarıcı bir ortam üstün yeteneklilik davranışlarını tetikler (Ziegler, 2005). Bir çok üstün zekâlılık kuramında yerini bulan sadece genel zihinsel becerilerdeki üst yüzdellik dilimde olmanın yeterli olmaması bunun yanında bireysel (motivasyon, azimlilik, sebatlılık, göreve adanmışlık gibi) ve çevresel (aile, arkadaş ortamı gibi) faktörlerin de üstün zekâlılık olgusunun ortaya çıkmasında etkili olduğu açıklanmaktadır (Renzulli, 1978). Gagne'nin (2004) kuramında yer alan üstün zekâlılığın üstün yeteneklilik için hammadde olması açıklamasının aileler tarafından çok iyi anlaşılması gerekmektedir. Birçok üstün yetenekli çocuğu sahip ailenin hem üstün zekâlılık olgusunun ortaya çıkışındaki faktörleri çok iyi özümsememesi hem de çocuğunda ortaya çıkan üstün zekâlılık belirtileri ile ilgili durumların (eş zamanlı olmayan gelişim, aşırı uyarılabilirlik alanları gibi) normalleşebileceği gibi düşünceler içinde olmaları durumu onların şu ifadeleri kullanmalarına yol açmaktadır “Biz sadece çocuğumuzun mutlu olmasını istiyoruz” (David, 2013). Ailelerinin rehberlik uzmanından istedikleri bu küçük gibi gözüken istek aslında kendi durumları ve beklentileri ekseninde bakıldığında oldukça zor ya da kolay gerçekleşebilecek bir durumdur. Ailelerde beklentiler/istekleri ile çocuklarının mutluluk düzeyleri arasında oldukça yüksek bir ilişki olduğu David (2013) tarafından belirtilmektedir. Ailelerin üstün yetenekli çocuklarının mutluluk seviyelerini yükseltecek sihirli bir formül aramak yerine buna etki eden faktörlerin (kalıtım, mizaç, çevre ve eğitimsel bileşenler gibi) ve üstün zekâlılık olgusunun ne olduğunun üzerinde durulması daha önemli hale gelmektedir.

Üstün yetenekli öğrencilerin aileleri bu öğrencilerin yeteneklerinin gelişiminde en önemli rolü üstlenen unsurlardan biridir. Üstün yetenekli öğrencilerin rehberliği en fazla ihmal edilen alanlardan biri olduğu görülmektedir. Bu öğrencilerin ve ailelerinin kendi başarılarına tüm sorunlarını çözebileceği şeklindeki düşünce toplumda örtük kuram olarak yer almaktadır. Bu durum ise aile eğitimlerinin çok fazla önemsenmeyişi olgusu ortaya

çıkarmaktadır. Literatürde üstün yetenekli çocukların ailelerinin eğitimi ile ilgili geliştirilmiş çok az aile eğitim modeli bulunmaktadır. Bunlardan biri olan SENG modeli hakkında kısaca bilgi verilecektir.

SENG Aile Eğitim Modeli

SENG (Social Emotional Needs of Gifted Children); yani Üstün Yetenekli Çocukların Sosyo-Duygusal İhtiyaçları ismiyle ABD’de geliştirilmiş olan bir aile eğitim programıdır. Bu programda üstün yetenekli çocukları sosyo-duygusal problemlerinin ortadan kaldırılmasında ailelerin önemli bir etken ve rolü üstlendikleri düşünülmektedir. Üstün yetenekli çocuklarının yetenek gelişimleri sürecinde yaşayabilecekleri başlıca sosyo-duygusal sorunlar ele alınarak bir program dahilinde ailelere eğitim verilmektedir. Bu sorunlar, beklenmedik başarısızlık ve motivasyon problemleri, mükemmeliyetçilik, depresyon, mutsuzluk, değerler eğitimi, disiplin, arkadaş ve sosyal çevre gibi konulardır. Bu programın uygulanmasında her oturumda grup rehberi ailelerin belirlenen sorunla ilgili deneyim ve bilgilerini paylaşmaları istenir. O oturum sonunda ailelere yapmaları gerekenler ile ilgili görevler verilir ve bu görevlerin yapılma durumu bir sonraki hafta istekli bir aile tarafından anlatılır (Saranlı ve Metin, 2014).

Tecrübe Etkileşimi Vasatında Araştırmalarla Zenginleştirilmiş Uygulamalı (TEVAZU) Üstün Yetenekliler Aile Eğitim Programı

Üstün yetenekli öğrencilerin ailelerinin de zekânın kalıtsal olmaları nedeniyle (Sak, 2010) üstün zekâlılık belirtileri gösterme olasılığı yüksektir. Bu durum üstün yetenekli öğrencilerin ve ailelerinin rehberliğinde dikkate alınması gereken önemli bir noktadır. Kavrayışları, duyarlılıkları yüksek olan bu ebeveynlerin üstün yetenekli çocuklarının yeteneklerinin gelişimindeki uygun davranışları sergileyebilmeleri için gerekli destek normal ailelerden farklı olarak verilmelidir. Üstün yetenekli öğrencilerin ailelerine yönelik olarak Hasan Said TORTOP tarafından geliştirilen aile eğitim programı olan TEVAZU üstün yetenekliler aile eğitim programı, üstün yetenekli çocuğu olan ailelerin ebeveynlik özyeterliklerini artırıcı bir program olması için tasarlanmıştır. Bu açıdan programın kuramsal temellerinin oluşturulmasında Bandura’nın (1977) Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı’nın temel ilkeleri dikkate alınmıştır. Ebeveyn öz yeterliği; çocuğun yetiştirilmesi konusunda ailenin kendi kapasitesine ilişkin inançlarıdır. Özyeterlik kuramına bakıldığında özyeterliğin artırılmasında 4 unsurun önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bunlar başarılı deneyimler, dolaylı deneyimler, sözel ikna, fizyolojik ve duygusal durumlardır (Bandura, 1999). Verilecek aile eğitiminde ailelerin üstün yetenekli çocuklarla yaşadıkları sorunlarda, diğer ailelerin yapmış oldukları ve başarı oldukları durumların sunulması (dolaylı deneyimler), kendilerine bu konuda diğer ailelerin ve uzmanın yapabileceği ve başarılı olabileceği şekilde konuşmaları (sözel ikna), tüm ailelerin ve bilhassa o sorunu

derinlemesine yaşayan ailenin duygu, düşüncelerini paylaşıp etkileşim içerisinde olabilecekleri ortamın oluşturulması, böylelikle fizyolojik ve duygusal durumlarının kontrol edilmesi (fizyolojik ve duygusal durum), ailelerin öğrenilen bilgiler ve deneyim paylaşımı ile uygulamalar yaparak sorunlar üzerinde başarılar elde etmesinin sağlanması (başarılı deneyimler) gibi faktörler ile kuramsal temele oturtulmaya çalışılmıştır.

Literatürde birçok aile eğitim modeli bulunmaktadır. Bunlar; ev merkezli aile eğitimi, kurum merkezli aile eğitimi, uzaktan eğitim ile aile eğitimi gibi. TEVAZU üstün yetenekliler aile eğitim programı model olarak “Aileden Aileye” (Family-to-Family) dikkate alınmıştır. Bu model, genelde özel eğitim gereksinimi olan ailelerin birlikte olduğu bir eğitim yaklaşımıdır. Burada ailelerin kendi gibi akranları ile karşılaşarak kendilerini rahat hissetmeleri sağlanır. Bu model bilhassa dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan, özel eğitim gereksinimi olan öğrencilerin ailelerinin eğitiminde kullanılmaktadır. Tecrübe ve bilgi deneyimi sağlanması, yaşanan sorunu sadece kendisinin yaşamadığının farkına vardırılması açısından etkili bir modeldir (Baxter, 2001; Dixon vd., 2001).

TEVAZU üstün yetenekliler aile eğitim programının temel felsefesi şu şekilde çerçeveselenebilir;

- Üstün yetenekli öğrencilerin ebeveynlerinin de üstün yeteneklilik olgusu ile ilgili belirtileri ve özellikleri kısmen de olsa gösterme durumu rehberliklerinde dikkate alınmalıdır. (yüksek ilgi ve merak düzeyi, aktif ve enerjik olma, yüksek kanıtlama ve deneyimleme isteği, hızlı öğrenmeleri gibi)
- Üstün yetenekli öğrencilerin ailelerinin eğitim düzeylerinin, kavrayışlarının, deneyime ve etkileşime açık alanlarının yüksek oluşu aile rehberliğinde kullanılmalıdır.
- Üstün yetenekli öğrencilerin ailelerinin eğitiminde/rehberliğinde kanıt temelli araştırma bulguları kullanılmalıdır.
- Üstün yetenekli ailelerin, ebeveynlik öz-yeterliklerini artırıcı ortam ve yaklaşımlar aile eğitiminde sunulmalıdır.
- Üstün yetenekli öğrencilerin ailelerinin eğitiminde ahlaki olgunluğun (erdem, tevazu gibi) artırılmasına önem verilmelidir (Tortop, 2015).

TEVAZU programı, üstün yetenekli öğrencilerin ailelerinin bilgi ve deneyim ihtiyacı olan ve sorun yaşayabilecekleri alanlar dikkate alınarak eğitim modülleri oluşturulmuştur. Bu modüller üstün yetenekli öğrencilerin eğitimi ile ilgili literatürde yer alana araştırmalar ile desteklenmiş şekilde oluşturulmuştur. Bu modüllerdeki konular, üstün zekalılık olgusu belirlenmesi, üstün yeteneklilere yönelik eğitimsel yaklaşımlar, arkadaş-okul-öğretmen ilişkileri, aile-akraba ilişkileri, motivasyon, mükemmeliyetçilik, üstün yeteneklilik ile diğer özel eğitim

gereksinimi (DEHB, öğrenme güçlüğü gibi) birlikte olma durumu, irade kontrolü (öz-düzenleme ve disiplin), ahlak eğitimi şeklindedir.

TEVAZU programının uygulamasında, program geliştirme yaklaşımlarında olduğu gibi öncelik ile ailelerin ihtiyaçları çıkartılır. Bunun ile ilgili ailelerin yaşadıkları en önemli problemler ile ilgili ilk üç problemi yazmaları istenir. Sıklıkla yazılan problemler öncelik oluşturacak şekilde yaklaşık 8-10 haftalık bir eğitim programı hazırlanır. Bu programın birinci haftası üstün yeteneklilik olgusunun belirlenmesi ve eğitimsel yaklaşımlar olarak başlatılır. Ardından gelecek programlara sorunu belirten ailelerin yaşamış olduklarını ve ilgili literatürü de araştırmalarını içeren bir sunum hazırlamaları istenir. Her hafta yapılacak sunumlara gönüllü bir ya da iki aile görevlendirilebilir. Oturumlar üstün yetenekliler eğitimi ve rehberliği konusunda uzman biri tarafından yürütülür. Bir oturumda sunum deneyim ve bilgi paylaşımı şeklinde başlar, sunum esnasında ve bitiminde diğer ailelerden bu konu ile ilgili bilgi ve deneyimi olan aile paylaşımında bulunur. Moderatör bu paylaşımlar esnasında literatürde bulunan araştırma bulgularıyla tartışmaları destekler. Oturumun en sonunda ilgili soruna neler yapılması gerektiği ile öneriler tüm ailelerin katılımı ile alınır. Bu önerilerin uygulanma durumu ve öğrencilerde meydana gelen değişimlerle ilgili oturumlar başlamadan önce 5-10 dakika konuşma yapmak isteyen ailelere söz verilir.

Bu araştırmada, üstün yetenekli öğrencilerin ailelerine yönelik hazırlanan TEVAZU aile eğitim programının etkililiğinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda;

- Üstün yetenekli öğrencilerin ailelerinin ebeveynlik rollerine ilişkin algılarının değişimi nasıldır
- Üstün yetenekli öğrencilerin ailelerinin TEVAZU aile eğitim programına yönelik görüşleri nasıldır?,

şeklindeki araştırma problemlerine yanıt aranmıştır.

Yöntem

Bu araştırmada nitel ve nicel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Bu açıdan araştırma modeli nitel araştırma modelleri içerisinde durum çalışması modelindedir (Büyüköztürk vd., 2010).

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu, 2014-2015 öğretim yılında Üstün Yetenekliler Üniversite Köprüsü Eğitim Programı (ÜYÜKEP) devam eden 14 öğrencinin anne ve babalarından 11 kişiden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Ebeveyn Görüşler Formu: Bu form aile eğitim programına katılan ailelerin ebeveynlik öz-yeterlilikleri, TEVAZU aile eğitim programı hakkındaki

düşünceleri, programın kendilerine etkileri konusunda görüşlerinin belirlenmesi ile ilgili sorulardan oluşmaktadır. Formda üstün yetenekli çocuğa sahip bir aile olarak yeterli ebeveynlik yapabiliyor musunuz?, TEVAZU üstün yetenekliler aile eğitim programının daha önce katıldığınız aile eğitim programları ya da aile bilgilendirme seminerlerinden farkı nedir?, TEVAZU üstün yetenekliler aile eğitim programının size katkı sağladığını düşünüyor musunuz? Varsa nelerdir? gibi sorularla üstün yetenekli çocukların ailelerinin görüşleri alınmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Üstün yetenekli çocuklarının ailelerinin eğitimi, üstün yetenekli çocukların zihinsel ve duygusal gelişimlerinin eşgüdümlü olarak sürdürülebilmesi açısından oldukça önemlidir (Pieckhowski, 1991; Reoper, 1990; Reis & Renzulli, 2004). Üstün yetenekli çocukların yeteneklerinin gelişiminde kritik rolü üstlenen ailelerinin hem ebeveynlik öz-yeterliklerinin artırılması hem de üstün yeteneklilik olgusu ile birlikte ortaya çıkan durumlar hakkında bilgilendirilmesi için aile eğitim programları gelişmiş ülkelerde etkili ve verimli bir şekilde yapılmaktadır. Bu çalışmada da ÜYÜKEP kapsamında ailelerin eğitimi için geliştirilen ailelerin tecrübe ve deneyimlerini paylaşmasının yanında aktif bir şekilde araştırma yaparak, deneysel ve bilimsel çalışmalarının bulgularından da yararlanarak, önerilerin belirlenip hemen uygulamaya sokulduğu dinamik bir aile eğitim programı olarak geliştirilen TEVAZU üstün yetenekliler aile eğitim programı hakkında görüşler incelenmiştir. Aileler ile programın uygulanma sürecinde verilen görüşme formundan elde edilen veriler tematik olarak sunulmuştur.

Üstün Yetenekli Çocukların Ailelerinin Ebeveynlik Öz-yeterlik Algıları

Ebeveynlik öz-yeterliği, sosyal bilişsel öğrenme kuramı çerçevesinde, bireyin ebeveynlik rolüne ilişkin olarak kendi kapasitesine ilişkin algı ve inançlarını içermektedir. Ebeveynlik öz-yeterliği dinamik bir yapıda olup değişim gösterebilmektedir (Sevigny ve Loutzenhiser 2009).

Çalışma grubunda bulunan ailelerin ebeveynlik öz-yeterlik durumları ile ilgili görüşleri eğitim süreci sonunda alınmıştır.

Tablo 1. Üstün Yetenekli Çocuğa Sahip Ailenin Ebeveynlik Öz-yeterlik Algılarının Eğitim İle Değişimi

Tema 1. Ailelerin Özyeterlik Algılarının Değişimi
TEVAZU Üstün yetenekliler aile eğitim programının ailelerin ebeveynlik özyeterliklerinde artışa neden olması

“Katıldığım bu eğitim programı aile olarak kendimi daha yeterli hissetmeme katkı sağlamıştır” (Veli-9).

Yapılan aile eğitimi sayesinde üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin hepsinin ebeveynlik özyeterlik algılarında artış ve gelişmeye neden olduğunu belirttikleri görülmüştür. Ebeveynlerin öz-yeterliklerinin düşük olması, ebeveynin stresi ve depresyon düzeyinin yüksek olması şeklinde kendini gösterir (Sevigny ve Loutzenhiser 2009). Bunun yanında öz-yeterlik inancının artması herhangi bir konuda engelleri aşmada önemli bir unsurdur. Öz-yeterlik inancındaki artışa etki eden faktörler TEVAZU Üstün Yetenekliler Aile Eğitim Programı'nda ele alınmıştır. Örneğin, aileler birbirlerini ve eğitimin koordinasyonunu sağlayan uzman sorunu yaşayan ebeveyni başarabilecekleri konusunda “sözel olarak ikna” etmeye çalışmışlardır, bazı aileler eğitim esnasında bazı konularda başarılı deneyimlerini paylaşarak “dolaylı deneyim” oluşturmuşlardır. Bunun yanında duygusal ve fizyolojik durumlarının grup etkileşimi sayesinde düzenlenmesi sağlanmıştır (Pennell vd., 2012). Tüm bu etkenleri içine alan bir aile eğitim programı olması dolayısıyla TEVAZU Üstün Yetenekliler Aile Eğitim Programı ebeveynlerin öz-yeterliklerini artırıcı etkisi olduğu görüşlerini belirtmişlerdir.

TEVAZU Üstün Yetenekliler Aile Eğitim Programı Hakkında Görüşler

Eğitim süreci sonunda programa katılan ebeveynlere program hakkında ne düşündükleri ile ilgili görüşleri sorulmuştur. Böylece ailelerin program hakkındaki düşüncelerinin belirlenmesi sağlanmıştır. Tablo 2 de ailelerin görüşleri doğrultusunda TEVAZU Üstün Yetenekliler Aile Eğitim Programının özellikleri ortaya çıkarılmıştır.

Tablo 2. TEVAZU Üstün Yetenekliler Aile Eğitim Programı Hakkında Ailelerin Görüşleri

Tema 1. TEVAZU Üstün Yetenekliler Aile Eğitim Programının Özellikleri
Aynı tarz sıkıntıları taşıyan aileler için orijinal ve uygulamalı bir eğitim
Açıklayıcı ve örnekleyici yönü olan bir eğitim
Ailenin yanlış tutum ve davranışlarını düzeltmeye yardımcı olan bir eğitim
Kendimizi dışarıdan izleyebilme imkanı sunan bir eğitim
Anne ve babanın eksik yönlerini ortaya koyan bir eğitim
Çocuk ve ebeveynler arasındaki ilişkiyi iyileştirme yönü olan bir eğitim
Benzer sıkıntıları yaşayan aileler olduğu hakkında farkındalık oluşturan ve aşmamızı teşvik eden bir eğitim
Kendimi ve çocuğumu daha iyi tanıma fırsatı veren bir eğitim
Yanlış inanışlarımızı farkına vardırان ve düzeltmeme yardımcı olan bir eğitim

TEVAZU Üstün Yetenekliler Aile Eğitim Programı hakkındaki düşünceleriniz nelerdir sorusuna verilen yanıtlar;

“Yeteri kadar açıklayıcı ve örnekleyci olduğunu düşünüyorum. Özveri ile hazırlanıp veliye gereken desteği verme konusundaki çabaların takdire şayan olduğunu belirtmek isterim (Veli 4)”, “Standart ve rutin teorik temelli seminerlerin aksine aynı tarz sıkıntıları taşıyan ailelerin proaktif olarak katılım sağladıkları orijinal, mükemmel, uygulamalı, tam katılımlı aplikatif bir seminer olmuştur. (Veli5)”, “ Bu program sayesinde karşılaştığım sıkıntıların sadece benim başıma gelmediğini ve sorunlarımızı nasıl daha kolay çözebileceğimi öğrendim (Veli8)”, “Kendimi ve çocuğumu daha iyi tanıma fırsatım oldu. Yapmış olduğum bazı davranış ve sözlerimin yanlış olduğunu fark ettim. (Veli11)”

TEVAZU Üstün Yetenekliler Aile Eğitim Programı hakkında programa katılan ailelerin ne düşündükleri hakkında görüşleri sonucunda “uygulamalı” olduğu belirtilmiştir. Bu programda aileler her hafta eğitimi verilen konu ile ilgili önerileri bir sonraki haftadan sonra uygulayarak etkisini gözleyebilmektedir. Bu açılarından TEVAZU programı, sadece düz seminer sunumlarının yapıldığı bir aile eğitim programı değildir. Bunun yanında TEVAZU programı ile ilgili olarak aileler diğer ailelerin yaşadıkları deneyimleri, araştırma bulgularıyla elde edilen örnekleri görebilmeleri gibi durumlar nedeniyle aileler tarafından “örnekleyici” olarak betimlenmiştir. Üstün yetenekli öğrencilerde sorun olan durumun çözümünde ailenin geliştireceği strateji ve bu stratejinin yararlı olup olmadığının gözlenmesi eğitimin etkililiği açısından önemlidir (Morawska & Sanders, 2009). Bu durum aileler tarafından TEVAZU Üstün Yetenekliler Aile Eğitim Programının “kişinin kendini izleyebilmesini sağlayan” bir program olarak görülmesini sağlamış olabilir. Literatür bilhassa aynı sorunlarla (DEHB, zihinsel yetersizlik, öğrenme güçlüğü gibi) karşılaşan ailelerin eğitimi için yapılan “Aileden Aileye” modeline benzer bir model olmuştur. Aileden aileye modeli ülkemizde çok fazla kullanılan bir aile eğitim modelidir (Ersanlı-Kaya, 2013). Ancak, ailelerin benzer sorunları yaşayan ailelerin de olduğunun farkına varmaları, kendilerini eğitim sürecinde rahat hissetmeleri açısından etkili bir modeldir (Baxter, 2001; Dixon vd., 2001).

Bunun yanında TEVAZU Üstün Yetenekliler Aile Eğitim Programının üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin kendi durumlarının farkına varmalarını sağlayan, kendi çocuğunun tüm yönleriyle anlaşılmasına katkı sunan, hatalı ve yanlış inanışları düzeltmelerine yardımcı olan bir program olduğu vurgulanmıştır. ÜYÜKEP’te üstün yetenekli öğrencilerin öz-düzenleme becerilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Öz-düzenleme becerilerinin geliştirilmesinde en önemli husus öğrencinin kendine ilişkin farkındalığının geliştirilmesidir (Tortop, 2015). Bu durum aynı şekilde ailenin de bir bütün olarak üstün zekâlı çocukta yeteneğin gelişimine ilişkin destekleyici ve geliştirici

bir ortam olup olmadığı noktasındaki bir farkındalığı da sağlamalıdır. Bunun yanında günümüz üstün yetenekliler eğitimindeki kuramcılarının üzerinde durduğu “Bilgelik”, ÜYÜKEP’te bilim tarihi ve felsefesi kazanımları arasında yer almaktadır (Tortop, 2015). Programın adının baş harfleriyle oluşturulan tevazu, insanın sahip olduğu özelliklerden dolayı büyülenmemesi (alçak gönüllülük) anlamına gelmektedir (TDK, 2016). Hem üstün yetenekli çocuğun hem de ailesinin bu açıdan tevazu sahibi olmaları yeteneğin gelişimi için gerekli ortamın oluşması açısından önemlidir. TEVAZU Üstün Yetenekliler Aile Eğitim Programı bu açıdan aileler tarafından hem kendilerine ilişkin farkındalığı oluşturucu, hem yanlış inanışlarını düzeltici özelliği olduğu şeklinde betimlenmiştir.

TEVAZU Üstün Yetenekliler Aile Eğitim Programı’nın Ailelere Katkıları

Üstün yetenekli çocuğa sahip ailelere yönelik olarak yapılan eğitim programlarının aileler üzerinde bir takım katkılarının olması beklenir. TEVAZU Üstün Yetenekliler Aile Eğitim Programı’nın kendilerine yapmış olduğu katkılar hakkında ailelerin görüşleri Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. TEVAZU Üstün Yetenekliler Aile Eğitim Programının Ailelere Katkıları Hakkındaki Görüşleri

Tema 1. TEVAZU Üstün Yetenekliler Aile Eğitim Programının Katkıları
Çocuğu daha iyi anlamayı sağlama
Üstün yetenekli çocuğa sahip olmanın getirdiği güzellik ve zorlukları farkedebilme
Yaşanılan ikilemleri giderme
Ebeveyn olarak en iyisi yapabilme yeterliği kazandırma
Eksik yönlerimizi tamamlama
Bilimsel, teknik ve sistemli davranış sergileme ve sorunlara çözüm getirebilme
Eğitimde öğrenilenleri bilinçli bir şekilde uygulayabilme
Yanlış uygulamaların farkına vardırma ve vazgeçirme
Aile içi olumlu etkileşimleri artırma

TEVAZU Üstün Yetenekliler Aile Eğitim Programı’nın size ne gibi katkıları oldu sorusuna verilen yanıtlar;

“Çocuğumu daha iyi anlamayı öğrendim (Veli2)”, “Üstün yetenekli bir çocuğa sahip olmanın güzelliğini ve zorluğunu yaşayan diğer ailelerle tanışmamı sağlaması yaşadığım ikilemleri giderdi (Veli3)”, “Bu seminerle kendi düşünceme göre ya da çevreden aldığım bilgilere göre çocuklarımın davranırken daha bilimsel, teknik ve sistemli davranış yöntemlerini ve çözümlerini öğrendim. Bu teknikleri, bilimsel çözümleri ve davranış yöntemlerini, çocuklarımla davranışlarını düzeltmede, sorunlarımla çözümede

bilinçli bir şekilde uygulayabilme yetisi kazandım (Veli5)”, “Baba olarak kızımı daba iyi anlama, onun gereksinimlerini daba anlamamı sağladı. Onu isteklerini dinlemeyi ve bizim isteklerimizi onun dinlemesi yani aile içi etkileşimde çok büyük etkisi olmuştur (Veli7)”.

TEVAZU Üstün Yetenekliler Aile Eğitim Programının ailelere katkıları ile ilgili olarak ebeveynlik yeterliğini artırması, üstün yetenekli çocuğu eğitiminde ve yetiştirilmesinde bilimsel verileri dikkate alarak hareket etmeyi artırması, yanlış uygulamaları azaltıcı, aile içi iletişimi artırıcı, yaşanan ikilemleri giderme gibi katkılarının olduğu belirtilmektedir. Üstün yetenekli çocukları olan ailelerinin anne ve babalarının bile çocuklarının üstün yetenekli olup olmamaları konusunda bile farklı düşünme (ikilem) içerisinde oldukları belirtilmektedir (Cornell, 1983). Ailelerinin çocuklarını üstün yetenekli olarak kabul etmekten çok kabul etmemeye eğilimleri bulunmaktadır (Felhusseni 1998; Rogers, 1986). Ancak, üstün yeteneklilik olgusunun ne olduğunun farkına varmaları, çocuklarının yetiştirilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu ise etkili aile eğitimleri ile gerçekleşebilir. Bunun yanında yapılan aile eğitimlerin üstün yetenekliler eğitimi ile ilgili bilimsel verilerle desteklenmesi gerekmektedir. TEVAZU Üstün Yetenekliler Aile Eğitim Programı'nın bu açıdan bilimsel veriler ışığında hareket edebilmelerini sağladığı aileler tarafından belirtilmiştir. Aile eğitim programlarında arzu edilen bir durum aslında birçok sorunun temel kaynağı olan aile ve çocuk arasında ya da aile içi iletişimdeki eksikliklerdir. Bu açıdan TEVAZU programının aile içi iletişimi artırıcı katkısının olduğu belirtilmesi oldukça iyi bir durumdur.

Sonuç ve Öneriler

Üstün yetenekli çocukların yaşadıkları problemlerin çözümlenememesi hem kendileri için hem de yaşadıkları toplumun değeri olmalarından dolayı önemli bir kayıptır. Üstün yetenekli çocukların ailelerinin bu çocukların yaşadıkları problemlerin çözümü için etkili stratejilerin gösterilememesi ve etkili aile eğitimi örneklerinin verilememesi önemli eksiklerdendir (Morawska & Sanders, 2009). Üstün yetenekli çocukların ailelerin eğitimi ile ilgili ABD'de geliştirilmiş SENG gibi programlar bulunmaktadır. Türkiye'de de kendi kültürümüzün öğelerinden de beslenmiş, üstün yetenekli ailelerin deneyimlerinin etkileşim içerisinde olduğu, bilimsel bulgularla da desteklenmiş, uygulamalı aile eğitimlerine ihtiyaç duyulmaktadır. TEVAZU Üstün Yetenekliler Aile Eğitim Programı bu kaygılar ve ihtiyaçlardan dolayı geliştirilmiş bir aile eğitim programıdır. TEVAZU Üstün Yetenekliler Aile Eğitim Programı, günümüz önemli üstün yetenekliler eğitim kuramcıları arasında yer alan Stenberg'in “Bilgelik” konusunun üstün yetenekliler eğitimine alınması gerektiği vurgusu, benzer şekilde Renzulli'nin de “Toplumsal Değer” olarak erdem, etik, ahlak gibi kavramların üstün yetenekliler

eğitimine alınması şeklindeki uygulamalarında ve Tortop'un ÜYÜKEP'te bilim insanlarının hayatları temelinden bilgeliliğin verilmesi önerisinde olduğu gibi (Tortop, 2015) üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin bu önemli zenginlik karşısında “tevazu” içerisinde olması, kendini olgunlaştırması gibi önemli işaret ile üstün yetenekliler eğitimi literatüründe önemli bir boşluğu doldurabilir. Bu çalışmada üstün yetenekli ailelerin program hakkında olumlu düşünceler içerisinde oldukları görülmektedir. Bu araştırma sınırlı bir katılımcı kitlesi ile yapılmış olması, sadece görüşmeler ile alınan verilerle bulguların desteklenmesi sınırlılıkları arasında yer alabilir. ÜYÜKEP gibi üstün yetenekliler eğitim programlarında önemli kavramlardan biri sosyal geçerliktir (Tortop & Ersoy, 2015). TEVAZU programının da elde edilen bulgular açısından sosyal geçerliği yüksek bir program olduğu söylenebilir. Daha sonra çalışmalarda TEVAZU Üstün Yetenekliler Aile Eğitim Programının etkililiği ile ilgili daha fazla kanıt temelli araştırmalar yapılması önerilebilir.

Yazar Kısa Özgeçmişi ve İletişim Bilgileri

Hasan Said Tortop, yüksek lisans ve doktora eğitimini fen ve fizik eğitimi üzerine yapmıştır. 4 sene üstün yeteneklilerin eğitimcisi olarak Milli Eğitim Bakanlığında çalıştıktan sonra Bülent Ecevit Üniversitesi'ne 2011 yılında Yrd.Doç.Dr. olarak göreve başlamıştır. Bülent Ecevit Üniversite'sinde Özel Eğitim Hizmetleri Uygulama ve Araştırma Merkezi'ni (ÖZELMER) kurmuştur. ÖZELMER bünyesinde Üstün Yetenekliler Üniversite Köprüsü Eğitim Programı'nı (ÜYÜKEP) kurmuş ve halen yürütmeye devam etmektedir. 2014 yılında ise Doç.Dr. ünvanını almıştır. Üstün yetenekliler ve fen

eğitimi ile ilgili ulusal ve uluslararası birçok dergide makalesi bulunmaktadır. Ulusal ve uluslararası dergilerde editörlük ve editör danışmanlığı yapmaktadır. Çalışma alanları, üstün yetenekliler eğitimi, fen eğitimi, öğretmen eğitimi, yükseköğretim, yenilenebilir enerji eğitimi şeklindedir.

Kurum: Bülent Ecevit Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Zonguldak, Türkiye.

E-mail: hasansaid@yahoo.com

İş telefon: 0372 3283870

Cep telefon: 05053835795

Kaynaklar

Baxter, H. J. D. (2001). *The implementation of a family education program by the British Columbia schizophrenia society*. Master Thesis, The University of Northern British Columbia.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: PegemA Yayıncılık.

- Cornell, D. G. (1983). Gifted children: The impact of positive labeling on the family system. *American Journal of Orthopsychiatry*, 53, 322–336.
- Dixon, L., Stewart, B., Burland, J., Delahanty, J., Lucksted, A. and Hoffman, M. (2001). Pilot study of the effectiveness of the Family to family education program. *Psychiatric Services*. 52 (7) 965-967.
- Feldhusen, J. F. (1998). Identification and assessment of talented learners. In J. VanTassel-Baska (Ed.), *Excellence in educating gifted and talented learners* (3.Baskı, ss. 193–210). Denver: Love.
- Morawska, A., & Sanders, M.R. (2009). Parenting gifted and talented children: conceptual nad empirical foundations. *Gifted Child Quarterly*, 53(3), 163-173.
- Pennell, C., Whittingham, K., Boyd, R., Sanders, M. ve Colditz, P. (2012). Prematurity and parental self-efficacy: The Preterm Parenting & Self-Efficacy Checklist. *Infant Behavior & Development*, 35, 678-688.
- Piechowski, M. M. (1991). *Emotional development and emotional giftedness*. In N. Colangelo & G. A. Davis (Ed.), *Handbook of gifted education* (ss. 285–306). Boston: Allyn and Bacon.
- Reis, M. R., & Renzulli, J. S. (2004). Current research on the social and emotional development of gifted and talented students: good news and future possibilities. *Psychology in the Schools*, 41, 119–130.
- Roeper, A. (1990). *Educating children for life: The modern learning community*. Monroe, NY: Trillium Press.
- Rogers, M. T. (1986). *A comparative study of developmental traits of gifted and average children*. Unpublished doctoral dissertation, University of Denver, Denver, CO.
- Saranlı, A.G., & Metin, N. (2014). SENG üstün yetenekliler aile eğitimi modelinin üstün yetenekli çocuklar ve ailelerine etkileri. *Eğitim ve Bilim*, 39(175), 1-13.
- Sevigny, P. R. ve Loutzenhiser, L. (2009). Predictors of parenting self-efficacy in mothers and fathers of toddlers. *Child: Care, Health And Development*, 36 (2), 179-189.
- Taylor, L. C., Clayton, J. D., & Rowley, S. J. (2004). Academic socialization: Understanding parental influences on children's school related development in the early years. *Review of general psychology*, 8, 163–178.
- TDK (Türk Dil Kurumu), (2016). <http://www.tdk.gov.tr/>
- Tortop, H.S. (2015). *Üstün Yetenekliler Üniversite Köprüsü Eğitim Programı ÜYÜKEP Modeli*. Düzce: Genç Bilge Yayıncılık.
- Tortop, HS., & Ersoy, B. (2015). Üstün Yetenekliler Üniversite Köprüsü Eğitim Programı'na (ÜYÜKEP) katılan üstün yetenekli öğrencilerin sınıf öğretmenlerinin ÜYÜKEP hakkındaki görüşleri. *Üstün Zekâlılar Eğitimi ve Yaratıcılık Dergisi*, 2(1), 17-24.